

кої Арабської Республіки та Народно-Демократичної Республіки Ємен, розпаду Союзу Радянських Соціалістичних Республік.

В статье исследован опыт применения международных договоров в сфере правопреемства в современной практике международного правопреемства в качестве средства урегулирования правопреемства государств. Раскрывается двойной характер применения международных договоров на опыте вхождения Германской Демократической Республики в Федеративную Республику Германии, распада Социалистической Федеративной Республики Югославии, объединения Йеменской Арабской Республики и Народно-Демократической Республики Йемен, распада Союза Советских Социалистических Республик.

There has been researched the experience of application of international treaties in the field of succession of states in the present-day practice of international succession by means of adjustment of succession of states in this article. The double feature of application of international treaties has been discovered from experience of joining German Democratic Republic to the Federal Republic of Germany, disintegration of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia, uniting of Yemen Arab Republic and the People's Democratic Republic of Yemen, disintegration of the Union of Soviet Socialistic Republics.

УДК 342.25: 342.7(477)

М. І. МАРЧУК,
канд. юрид. наук,
доц. каф. конституційного
та міжнародного права ХНУВС

САМОВРЯДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Політична й економічна криза в Україні зумовлює складні і досить часто суперечливі перетворення, які не завжди відповідають демократичним засадам розвитку громадянського суспільства та ідеалам соціальної справедливості. Тому виникає необхідність впровадження в суспільну практику, зокрема, в місцях безпосереднього проживання громадян, таких форм та механізмів захисту прав і свобод людини, які б адекватно відповідали економічним і політичним реаліям сьогодення. На нашу думку, найбільш дієвим і результативним інструментом забезпечення прав громадян на даний час є саме органи місцевого самоврядування.

Саме місцеве самоврядування, спроби усунути відчуженість населення від влади, є одним із механізмів, який розширює права кожної людини, створює умови для правової держави, громадянсь-

кого суспільства на базі власних правових, політичних, етнічних, державницьких традицій [1, с. 45]. Місцеве самоврядування є засобом створення на місцевому рівні належних умов співіснування людей, гарантування гідного життя людини в кожному населеному пункті.

Таку точку зору підтримують багато науковців, які працюють над проблемами конституційного та муніципального права. Зокрема, Р. Давидов зазначає, що оскільки всі громадяни живуть у конкретних населених пунктах і саме там виникає необхідність повсякденного вирішення основних соціальних проблем, то, природно, центр ваги управління соціальною сферою має бути перенесений саме на цей рівень [2, с. 62]. Як слушно зауважують В. Куйбіда та В. Чушенко, система місцевого самоврядування на територіальному рівні повинна являти собою певну ціліс-

ність зі спільними основними завданнями та метою – максимально задовольняти інтереси людини [3, с. 186].

Слід зазначити, що, незважаючи на велику кількість наукових робіт у галузі діяльності органів місцевого самоврядування в Україні, проблематика самоврядних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина є ще досить не розробленою та належним чином не регламентована на законодавчому рівні. Прикладом цього може бути хоча б відсутність належного врегулювання правоохоронної функції органів місцевого самоврядування.

Особлива роль органів місцевого самоврядування в реалізації соціальної політики, забезпеченні прав та свобод людини і громадянина зумовлена тим, що вони:

- є основною ланкою представницької системи [4, с. 14];

- знаходяться найближче до громадян, які мешкають на відповідній території, й безпосередньо пов'язані з територіальною громадою, тому можуть швидко і з найменшими витратами вирішити значну частину питань, що виникають [5, с. 74];

- керують механізмами найширшого залучення громадян до розв'язання місцевих проблем. Мова йде про посилення ролі самих громадян у покращенні життєвого рівня населення і задоволенні своїх потреб [6, с. 45];

- застосовують ефективні засоби прямого і зворотного зв'язку з населенням з метою визначення їх потреб та інтересів [7, с. 332 – 337];

- наділені законодавчо визначеними повноваженнями у сфері забезпечення й охорони прав та свобод людини і громадянина [8, с. 170];

- володіють законодавчо визначеними формами, засобами та методами роботи, відповідною матеріально-фінансовою базою та інформацією щодо запитів населення, зокрема, завдяки зверненням громадян.

Для визначення ролі та функціонального призначення органів місцевого самоврядування стосовно забезпечення прав і свобод громадян слід провести аналіз принципів, функцій, цілей діяльності органів місцевого самоврядування в аспекті

їх значення для прав і свобод людини.

Виділяють різні принципи місцевого самоврядування. Принцип захисту прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, соціальної справедливості, інтересів окремої особи і всього населення відповідної території дозволяє окреслити визначальну ідею, напрямок діяльності місцевого самоврядування, його призначення і сутність. Це підтверджують і науковці. Зокрема, В. Головченко та О. Корпань зазначають, що до конституційних принципів місцевого самоврядування можна віднести пріоритет прав людини, захист прав, свобод і законних інтересів громадян, додержання балансу інтересів особи, суспільства та держави тощо [9, с. 18].

Принцип захисту прав, свобод і законних інтересів людини як загальноправовий принцип, обумовлений конституційно-правовою природою місцевого самоврядування і, відповідно, заслуговує подальшої науково-теоретичної розробки і нормативного закріплення.

Взаємозв'язки місцевого самоврядування з правами людини потрібно розглядати під кутом зору суб'єктивних прав людини – матеріально обумовлених і забезпечених державою можливостей поведінки суб'єкта з метою отримання соціальних благ [10, с. 15 - 17], а діяльність органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав і свобод громадян – із точки зору продукування, реалізації певних соціально-економічних, організаційних, правових та інших гарантій.

Діяльність органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина відбувається в рамках створення відповідних умов, механізмів реалізації конкретних прав, тобто запровадження певних гарантій, які охоплюють сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав та свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення.

Враховуючи роль місцевого самоврядування в організації і здійсненні громадянами права на управління державними і

місцевими справами, завдань, що вирішуються у процесі муніципальної діяльності і реалізації повноважень місцевого самоврядування, можна виділити такі основні функції місцевого самоврядування, які визначають його місце і роль у процесі забезпечення основних прав та свобод людини і громадянина:

– забезпечення соціально-економічного та культурного розвитку відповідних територіальних громад та, відповідно, управління комунальною власністю, фінансовими ресурсами місцевого бюджету має велике значення для забезпечення прав і свобод громадян, оскільки достатня матеріальна база є запорукою задоволення потреб членів територіальної громади. Розробка і прийняття органами місцевого самоврядування комплексних програм соціально-економічного, культурного розвитку територій закладає базу для здійснення соціальної політики в межах відповідної територіальної одиниці, визначає напрямки і пріоритетні сфери забезпечення прав і свобод громадян;

- забезпечення реальної участі жителів територіальних громад у вирішенні питань місцевого значення та суспільно-державних справах (реалізація конституційного права громадян на участь у місцевому самоврядуванні; посилення ролі громадян у покращенні життєвого рівня населення і задоволення своїх потреб);

– забезпечення задоволення потреб населення у соціально-культурних, комунально-побутових та інших життєво важливих послугах.

Отже, визначення функцій місцевого самоврядування є необхідною передумовою формування системи місцевого самоврядування згідно з його соціальним призначенням – участі населення у вирішенні місцевих справ, а також надання йому відповідних послуг.

Особливу роль у процесі забезпечення прав та свобод людини і громадян відіграють заходи, спрямовані на їх охорону, тобто дії, які виконують превентивну, запобіжну функцію. Поряд із правоохоронними та судовими органами певними повноваженнями в цій сфері наділені органи місцевого самоврядування, зокрема, пра-

вом створення муніципальної міліції та проведення інших заходів, спрямованих на охорону громадського порядку [11, с. 33 - 36].

Доцільно також звернути увагу на напрямки діяльності органів місцевого самоврядування, які визначають їх роль у сфері забезпечення прав і свобод громадян. По-перше, створення загальних (економічних, соціальних, політичних) та спеціальних (перш за все, організаційних) гарантій найбільш повної реалізації прав і свобод громадян, задоволення їх потреб відповідно до принципів соціальної справедливості і правової держави. Безперечно, цей напрямок діяльності реалізується в межах усіх основних питань, що є предметами відання місцевого самоврядування, які закріплені на законодавчому рівні.

По-друге, важливе значення мають органи місцевого самоврядування для вдосконалення територіального розташування об'єктів соціальної інфраструктури, поступового вирівнювання їх розвитку у всіх регіонах. Забезпечення більш високих темпів розвитку соціальної інфраструктури у сільській місцевості, в районах із складними природнокліматичними умовами – важливе завдання, яке в умовах постійного дефіциту державного бюджету покладається на органи місцевого самоврядування. При цьому вирівнювання, упорядкування територіального розміщення таких об'єктів є актуальним не тільки на регіональному рівні, але і в межах окремих територіальних громад, які також можуть бути неоднорідними за забезпеченням населення мікрорайонів житлом, соціально-культурними установами. Це породжує суттєві відмінності в умовах користування відповідними благами для населення окремих мікрорайонів міста як єдиного муніципального утворення. Широкими повноваженнями у вирішенні цих проблем, так само, як і інших питань у сфері культури, наділені органи місцевого самоврядування, на які покладається обов'язок, згідно зі ст. 32 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», щодо створення умов для розвитку культури на своїй території.

По-третє, на органи місцевого самоврядування покладений обов'язок щодо координаційної діяльності стосовно підприємств сфери обслуговування, незалежно від їх форм власності. Правові передумови діяльності органів місцевого самоврядування в цьому напрямку закріплені у ст. 30 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні».

Але слід відмітити, що в нормативних актах місцевого самоврядування ця сторона діяльності ще недостатньо конкретизована на нормативно-правовому рівні. Доцільно було б створити спеціальні органи (служби) місцевого самоврядування, які б надавали методичну допомогу і здійснювали (можливо, на договірних засадах із територіальною громадою) функції з координації соціального розвитку територіальної громади і подолання невинуватених соціальних розбіжностей у межах однієї громади. Виконання таких функцій можна покласти на відділи та управління виконавчих органів місцевого самоврядування, що вже існують.

Ще один важливий напрямок діяльності органів місцевого самоврядування пов'язаний із забезпеченням передбачених законодавством пільг і переваг для окремих категорій громадян, що мають пом'якшити негативний вплив ринкових перетворень на соціально незахищені верстви населення, певний перерозподіл прибутків у межах територіальної громади на користь найменш забезпеченої частини населення. Проте органи місцевого самоврядування зобов'язані не тільки надавати в межах своєї компетенції пільги, встановлені чинним законодавством, – вони мають право надавати додаткові гарантії, пільги в межах власного бюджету, зокрема, це стосується прийняття рішень щодо надання пільг стосовно місцевих податків і зборів (п. 27 ст. 26 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»), встановлення за рахунок власних коштів додаткових до встановлених законодавством гарантій щодо соціального захисту населення (п. 1 ст. 34), а також пільг окремим групам населення, наприклад, сім'ям з ді-

тьми, на безкоштовний проїзд тощо.

Розуміння пільг як додаткових, субсидарних гарантій захисту прав найбільш соціально-незахищених верств населення узгоджується з принципом рівності громадян у його нормативно-правовому значенні їх конституційного статусу. З іншого боку, це дозволяє усунути прояви соціальної нерівності, пов'язані з неоднаковими умовами реалізації прав і свобод громадян як членів різних соціально-демографічних груп із наявними обмеженнями. Такий підхід до поняття рівності дозволяє розкрити територіальні особливості забезпечення прав та свобод людини і громадянина.

Отже, надання додаткових пільг є важливим засобом вирівнювання соціального становища членів територіальної громади, механізмом досягнення соціальної справедливості, оптимального узгодження інтересів суспільства, окремих соціальних груп та громадян, які потребують додаткової підтримки на місцевому рівні здійснення соціально-економічної політики. Застосування цього засобу дозволить не тільки гарантувати членам територіальної громади встановлені законодавством стандарти прав і свобод, але й поліпшити соціальне становище громадян з урахуванням місцевих можливостей. Джерелами фінансового забезпечення таких можливостей є місцевий бюджет та позабюджетні фонди територіальної громади. Перелік відповідних пільг, порядок їх надання окремим категоріям громадян і умови фінансового забезпечення доцільно було б визначати кожного року під час прийняття відповідного місцевого бюджету. Це дозволило б не тільки зобов'язати раду як орган, що затверджує бюджет, розглядати таке питання щороку з урахуванням нових можливостей, але й визначити орієнтири щодо соціальних пріоритетів під час формування місцевого бюджету.

Вищезазначене дозволяє зробити висновки про те, що вдосконалення місцевого самоврядування та всієї його організаційної структури повинні розглядатися в органічній єдності з інститутами прав і

свобод особи, які є складовою частиною місцевого самоврядування, його найвищою цінністю і природним проявом самоврядних засад у нашому суспільстві.

Аналіз самоврядних механізмів щодо забезпечення прав і свобод громадян та форм їх застосування свідчить про універсальне, всеохоплююче значення цих інститутів, їх значний нормативний зміст і наявність численних способів їх реалізації на різних рівнях, у тому числі й на місцевому.

З метою подальшого підвищення ефективності діяльності органів місцевого самоврядування щодо забезпечення прав та свобод людини і громадянина, на нашу думку, буде доцільним закріпити на законодавчому рівні як основний принцип діяльності органів місцевого самоврядування принцип гуманізму (забезпечення прав та свобод людини і громадянина). Необхідно реалізовувати право органів місцевого самоврядування на надання додатко-

вих пільг із метою вирівнювання соціального становища членів територіальної громади, окрім визначених законодавством категорій громадян, які цього потребують, з урахуванням місцевих можливостей.

Слід також наголосити на тому, що на сьогодні в Україні особливого значення набуває гуманістична спрямованість діяльності органів місцевого самоврядування, а саме врахування таких вимог, як пріоритетність прав та свобод людини і громадянина щодо публічної влади, подолання відчуженості особи від владних механізмів, забезпечення потреб людини на засадах рівності і справедливості. Це вимагає більш детального розгляду проблем визначення і реалізації компетенції і повноважень органів місцевого самоврядування у сфері забезпечення прав і свобод громадян.

Література

1. Безсмертний Р. Самоврядування. Конституційна модель і проблеми повноцінного функціонування / Роман Безсмертний // Віче. – 1997. – №11. – С. 45 – 56.
2. Біленчук П. Д. Місьцеве самоврядування в Україні (муніципальне право): навч. посіб. / Біленчук П. Д., Кравченко В. В., Підмогильний М. В. – К.: Атіка, 2000. – 304 с.
3. Куйбіда В. Система місцевого самоврядування України / В. Куйбіда, В. Чушенко // Вісник УАДУ. – 1998. – №2. – С. 186 – 194.
4. Кампо В. М. Місьцеве самоврядування в Україні / Кампо В. М. – К.: Ін Юре, – 1997. – 36 с.
5. Пухтинський М. Система місцевого самоврядування в Україні / М. Пухтинський // Вісник УАДУ. – 1996. – №1. – С. 68 – 90.
6. Чайка І. Залучення громадськості до участі в процесі надання комунальних послуг / І. Чайка // Розвиток місцевої демократії: забезпечення прав громадян на здійснення місцевого самоврядування: зб. матеріалів конф. 21-22.12.1998 р. – К., 1999. – С. 44 – 50.
7. Санжаровський І. Залучення громадськості до управління містом: вдосконалення надання публічних послуг / І. Санжаровський // Вісник УАДУ. – 1999. – №4. – С. 332 – 337.
8. Закон України «Про місьцеве самоврядування в Україні» / Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 24. – Ст. 170.
9. Головченко В. Конституційні принципи місцевого самоврядування / В. Головченко, О. Корпань // Право України. – 1998. – №3. – С. 14 – 17, 30.
10. Рабінович П. М. Загальне поняття основних прав людини / П. М. Рабінович // Український часопис прав людини. – 2007. – №1. – С. 15 – 17.
11. Кононов А. М. Роль и место органов местного самоуправления в осуществлении охраны общественного порядка / А. М. Кононов // Государство и право. – 1997. – № 12. – С. 33 – 36.

Анотації

Статтю присвячено самоврядним механізмам як найбільш дієвим і результативним інструментам захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Досліджено роль та функціональне призначення органів місцевого самоврядування в галузі забезпечення прав і свобод громадян. Проаналізовано характер взаємозв'язків

місцевого самоврядування з правами людини. Розглянуто напрямки і пріоритетні сфери забезпечення прав і свобод органами місцевого самоврядування.

Стаття посвящена самоуправленческим механизмам как наиболее действенным и результативным инструментам защиты прав и свобод человека и гражданина в Украине.

Исследована роль и функциональное назначение органов местного самоуправления в области обеспечения прав и свобод граждан. Проанализирован характер связей местного самоуправления с правами человека. Рассмотрены направления и приоритетные сферы обеспечения прав и свобод органами местного самоуправления.

The article is devoted to self-government mechanisms as the most effective tools in protecting the citizen's rights and freedoms in Ukraine.

The role and functional purpose of local government bodies in the field of securing the rights and freedoms of citizens have been investigated. The interconnection between the local government and the human rights has been analyzed. The directions and top priority spheres of securing the rights and freedoms by the local government bodies have been investigated.

УДК 351.745

І. О. ПАНОВ,
канд. юрид. наук,
начальник ННПЕС ХНУВС

МИТНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ РОЗВИТКУ ВІДНОСИН ІЗ ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ

Розширення Європейського Союзу, яке відбулося 1 травня 2004 р. (у складі Євросоюзу з'явилася так звана «група друзів України» – низка центральноевропейських країн, яких пов'язують з Україною традиційні партнерські зв'язки) призвело до історичних змін у політичних, географічних та економічних умовах для України та Євросоюзу. Сьогодні Європейський Союз та Україна мають спільний кордон і як безпосередні сусіди будуть змінювати політичні та економічні взаємозв'язки. Розширення дає можливість для України та Європейського Союзу розвивати якомога тісніші відносини, що виходитимуть поза межі співробітництва і вестимуть до поступової економічної інтеграції та поглиблення політичного співробітництва. Європейський Союз та Україна прагнуть посилити свої відносини та сприяти утвердженню стабільності, безпеки і добробуту. Такий підхід заснований на спільних цінностях, спільній власності та диференціації.

Серед міжнародних зобов'язань України для її подальшої європейської інтеграції є перетворення митної політики відпо-

відно до норм і стандартів ОБСЄ та Ради Європи. Одним із кроків у цьому напрямку було розроблення та схвалення в 2005 р. Кабінетом Міністрів України та Радою з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом Плану дій «Україна – Європейський Союз» [1] – двосторонній політичний документ, який містить заходи з розширення політичної співпраці та поглиблення економічної інтеграції України до ЄС.

Проблемам митної політики присвячено чимало наукових праць, авторами яких були В. П. Батіга, Б. Н. Габричидзе, А. А. Дубініна, Ф. Л. Жорін, І. Н. Звягіна, М. М. Каленський, В. Я. Настюк, П. В. Пашко, С. В. Срокін, С. В. Халіпов та ін. Проте є питання про розвиток відносин України з Європейським Союзом досить актуальним яку взагалі, так і стосовно виконання частини Плану дій «Україна – Європейський Союз» щодо митної справи, адже євроінтеграція є орієнтиром зовнішньої та внутрішньої політики України, важливим чинником політики модернізації політичного та економічного розвитку та основою для